

Bijzonderheden betreffende de Gierzwaluw

[*Apus apus* (L.)]

DOOR

Prof. Dr. A. E. H. SWAEN.

De waarnemingen betreffende het verblijf van de gierzwaluw hier te lande in het jaar 1919 leveren verrassende uitkomsten.

Den 29^{en} April, bij Noorden wind en ijskouden regen na dagen van guur weer, zag ik aan den Polderweg achter Zeeburg, des namiddags om kwart voor vieren, één enkele gierzwaluw vliegen in de richting der stad. Ofschoon ik herhaaldelijk met mijn veldkijker de geheele lucht afzocht, en op mijn terugweg langs verschillende punten kwam waar gierzwaluwen zich gedurende haar verblijf hier te lande steeds ophouden, mocht ik geen tweede exemplaar ontdekken. De volgende dagen zag ik geen gierzwaluwen. Den 4^{en} Mei 'smorgens boven den Dam en 's middags in het Zuidwesten der stad en om het Stadion geen spoor van deze vogels; maar 's avonds, van half acht tot half negen vlogen er twee boven den Admiraal de Ruyterweg, hoewel ik er overigens op een wandeling langs de Baarsjes geen enkele gezien had. Het weer was warm met Z.O. wind. Den 5^{en} Mei 's avonds om 7 uur vloog er één gierzwaluw boven de van Eeghenstraat, terwijl ik overdag geen exemplaar boven de stad gezien had. Het weer was mooi en zonnig, de wind N.O. Om acht uur vlogen er verscheidene boven de van Baerlestraat. 6 Mei, 's morgens om 6.40 vloog er één exemplaar boven mijne woning, en om kwart over achten vertoonden zich twee exemplaren. 's Avonds om zeven uur vloog er een zestal boven onze straat. Den volgenden dag, bij bewolkte lucht en guur weer, vlogen er geene gierzwaluwen in onze buurt, maar toch kan men veilig aannemen dat den vorigen dag de groote aankomst had plaats gehad. Tot begin Juni bleef alles normaal, maar 3, 4 en 5 Juni waren kil en regenachtig en het aantal gierzwaluwen slonk sterk. Dit was deels te wijten aan het koude weer, maar deels ook aan een toevallig samentreffen met het optrekken naar noordelijker streken en deels aan het broeden der wijfjes. Den 6^{en} Juni

waren zij weer talrijker. De vogels vliegen telkens de nestgaten in: de thans aanwezige zijn de broeders ¹⁾. Het aantal dezer vogels, dat men van dag tot dag waarneemt, is zeer afhankelijk van de weersgesteldheid. Den 12^{en} Juni brak, na een uiterst zwoelen dag, een hevig onweer los boven Zuid-Limburg. Dien dag en de vorige dagen waren de gierzwaluwen zeer talrijk in de omgeving van Rolduc. De volgende dag (13 Juni) was koud en guur en slechts enkele dier vogels vertoonden zich. Den 16^{en} Juni bevond ik mij te Maastricht, waar de gierzwaluwen bijzonder talrijk zijn. Dien avond verdwenen de laatste om 9.35 (zomertijd). Den volgenden morgen om kwart over vieren zongen het zwarte roodstaartje en de merel, maar de eerste gierzwaluwen zag ik eerst om 4.35, hoewel zij nestelden in het huis waar ik verbleef. Den 23^{en} Juli zag ik te 's-Gravenhage 's avonds om 9.35 twee gierzwaluwen ter ruste gaan in hun nestplaatsen achter twee consoles van een kroonlijst. Het weer was in die dagen van streek, guur en nat, en ik zag dan ook den 23^{en}, 24^{en} en 25^{en} slechts enkele gierzwaluwen. Den 26^{en}, bij killen N. tot N.W. wind, zag ik 's morgens boven de stad ('s-Gravenhage) zes exemplaren, die zeer laag vlogen en 's avonds bij Zorgvliet zes of zeven. Den 27^{en} zag ik er geen enkele; er hing een zware lucht, met voortdurenden miezelregen, en N.W. wind. Den volgenden dag was het weer iets beter; om half negen 's avonds nam ik één gierzwaluw waar. Den 29^{en} Juli vlogen er boven den Haag slechts enkele, maar 's avonds waren zij te Voorburg vrij talrijk: een troep van vijftien of zestien zwierde daar rond: het was dien dag voor het eerst droog, goed weer na een week van natte kilheid. Den volgenden dag was het droog maar koud; ik nam enkele gierzwaluwen waar. Den 31^{en} Juli was het koel, zonnig weer; 's morgens zag ik een zestal boven den Haag, maar 's avonds boven Scheveningen tusschen de dertig en veertig. Den 1^{en} Augustus vlogen er 's avonds ongeveer twintig boven Voorburg. De lucht was bedekt en de atmosfeer eenigszins drukkend. Omstreeks half negen verdwenen de meesten. Den 2^{en} Aug. zag ik 's morgens enkele dezer vogels; 's avonds was de lucht zwaar bewolkt en viel er af en toe regen; ik zag dan ook geene gierzwaluwen. Overigens trof het mij in die dagen dat ik wel 's morgens

1) Uit de waarnemingen van BACMEISTER met geringde exemplaren blijkt dat de eerst aangekomenen niet, zooals men wel eens meent, doortrekkers zijn. Zie *Orn. Monatsberichte* 28, 3. 9—13.

en 's avonds exemplaren waarnam, doch nooit 's middags. Den 3^{en}, 4^{en} en 5^{en} zag ik vele exemplaren; zoo ook den 6^{en}, toen zij bijzonder hoog vlogen. Den 7^{en}, bij helder koel weer, vlogen er 's avonds boven Voorburg wel dertig luid krijschend rond. 8, 9 en 10 Aug. waren zij in den Haag en omtrek talrijk. Den 11^{en} was het prachtig weer, schoon koeler dan de vorige dagen; ik zag dan ook boven den Haag, Voorburg en Leidschendam nog vele gierzwaluwen, ofschoon minder dan de vorige dagen. Den 12^{en} vlogen er enkele boven den Haag en 's avonds om acht uur een vijftiental boven Scheveningen. Den 13^{en} was het mooi, zonnig weer, warm, met weinig wind; 's morgens om 9 uur vloog een vijftiental boven den Haag. 14 Aug. enkele boven den Haag, 's avonds geene boven Voorburg. 15 Aug. 's morgens één enkele boven den Haag; blauwe lucht, zon. 16 Aug. 's morgens geene boven den Haag. Boven mijn huis in Amsterdam vlogen er 's avonds om 7 uur een vijftal. Om acht 's avonds zag ik op verschillende punten talrijke exemplaren luid gierende door de lucht zwieren en hier en daar een nestgat invliegen. 17 Aug. vloog om 8 uur 's morgens een vijftal boven mijn woning. 18 Aug. vlogen 's morgens en 's avonds vele boven mijn huis. 's Middags zag ik ettelijke bij het Centraalstation en 's avonds op den Dam. Om 8.40 waren zij verdwenen. 19 Aug. waren zij talrijk op verschillende punten van Amsterdam. Lauw weer met krachtigen Z.W. wind. Den volgenden morgen was de wind minder en viel er een motregen; boven mijn huis vlogen twee gierzwaluwen. 's Middags waren zij talrijk. Den 21^{en} vlogen er in den morgen, bij droog winderig weer, verscheidene boven mijn huis. Den 22^{en} waren zij 's morgens tusschen negenen en tien talrijk; bij de Vondelkerk vlogen 18—20 stuks. Zonnig, wolkdrijvend weer, met matigen wind. 's Avonds waren zij tamelijk talrijk boven de grachten en over het IJ. Den 23^{en} vloog om 7.30 's morgens een enkele boven mijn huis; 's avonds nam ik een vijftal waar. Den 24^{en} zag ik, noch te Amsterdam noch te Haarlem of op den tocht daarheen, gierzwaluwen. Den 25^{en} zag ik er 's morgens twee boven mijn huis, maar 's avonds om half acht elf. De temperatuur was dien dag laag; 's morgens om 7 uur slechts 51°. Den 26^{en} waren de gierzwaluwen talrijk op verschillende punten van de stad. De wind was Z.W. en het regende af en toe hard. Op één oogenblik telde ik veertien of vijftien exemplaren, die krijschend dooreen vlogen. Omstreeks half acht vlogen er 's avonds vijf boven mijn huis. Den volgenden dag vlogen slechts enkele boven de stad;

's avonds om half acht, drie stuks boven mijne woning. De wind was Z.W.; den geheelen dag was het buiig, maar tegen den avond klaarde het wat op. Den 28^{en}, 's morgens om 8.30, nam ik twee dezer vogels waar en in den namiddag hier en daar een enkele. Om half acht 's avonds vlogen er acht boven mijn huis. Het was dien dag lauw weer met Z.W. wind en af en toe buien. In den avond viel er een hevige regen, maar de gierzwaluwen bleven rondvliegen, in spijt van den regen. Tegen kwart voor achten verdwenen zij. Den 29^{en} was het slecht weer; 's morgens nam ik er slechts twee, en 's avonds één waar. Van den 30^{en} Augustus tot den 8^{en} September vertoefde ik in Duitschland en nam nergens gierzwaluwen waar. Natuurlijk verwachtte ik dat, bij mijn terugkomst, de vogels ook uit ons land zouden verdwenen zijn, doch tot mijne verbazing vlogen den 9^{en} September den geheelen dag door drie exemplaren boven mijn huis. Den 10^{en} vlogen 's avonds, van zevenen tot half acht, zeven stuks boven mijne woning, af en toe luid krijschend. Den 11^{en} September zag ik op verschillende tijden in de buurt mijner woning van twee tot vijf stuks. Den 12^{en} zag ik den geheelen dag enkele dezer vogels; 's middags om vijf uur vlogen er zeven boven het Park. Den 13^{en} zag ik den geheelen dag gierzwaluwen in de omgeving mijner woning; 's avonds om 7 uur zeven in het Park. Van 9 Sept. af was het weer zeer heet geweest, maar dien avond kwam er eenige afkoeling. Den 14^{en} was het broeierig, maar 's avonds koel. In den middag vlogen er enkele boven het Park. Den 15^{en} was het sterk afgekoeld. Des middags vlogen er twee en des avonds vier boven het Park. Den 16^{en} nam ik er den geheelen dag twee waar en den 17^{en} 's middags en 's avonds één. Den 18^{en} vlogen er 's middags en 's avonds gedurig twee rond boven mijn huis en het Park. Den 19^{en} Sept. vlogen er 's middags drie boven mijn huis. In den namiddag regende het en 's avonds had ik geen gelegenheid tot waarnemen. Den 20^{en} was het winderig, zeer koud (om 9 uur 49°) en regenachtig. Den geheelen dag zag ik geen gierzwaluw. Den 24^{en} September vond ik in mijn tuintje een doode jonge gierzwaluw. Het diertje was blijkbaar al eenige dagen dood. De slagpennen en staartpennen kwamen uit de donkerbruine spoelen te voorschijn. Het vogeltje had bijna geen vleesch. Den 25^{en} vlogen er in den namiddag zeven boven de van Baerlestraat en het Park. Bij het Rijksmuseum vlogen er drie tusschen een groot aantal boerenzwaluwen. Het weer was tamelijk goed, Z.W. wind. Den 26^{en} viel er af en toe wat regen;

's morgens en 's middags zag ik twee exemplaren. Den 27^{en} was het in den morgen regenachtig maar in den avond vrij goed weer. Eerst om 6.50 's avonds vertoonden zich twee gierzwaluwen boven mijn huis, die weldra tot zeven aangroeiden. Slechts één keer hoorde ik haar gekrijsch. Enkele minuten na zevenen verdwenen zij. Den 28^{en} Sept. vloog er 's morgens om 7.30 één gierzwaluw boven mijn huis. De lucht was den geheelen dag beloken, de wind was N.W. en de temperatuur steeg niet hooger dan 51°. Des middags vlogen voortdurend eenige exemplaren boven de van Baerlestraat en langs het nieuwe Kanaal. Met zekerheid is natuurlijk niet te zeggen hoeveel paren er vlogen, doch er waren er stellig minstens twee. Den 29^{en} had ik weinig gelegenheid tot waarnemen. Om 5.20 zag ik er één, om 5.40 twee. De temperatuur was laag; dien ochtend om 6.30 slechts 41°; het had ruig gevoren; de wind was N. W. Mooi, helder weer. Den 30^{en} Sept. bij koud maar mooi weer, zag ik 's morgens om 7.30 één gierzwaluw; 's middags om 2.30 twee exemplaren; 's middags om 5.15 boven de kruising van de Leidsche gracht en de Keizersgracht eveneens twee stuks. Om 5.30 vlogen er drie boven het Park. Zij vlogen in de laatste dagen, nu het zoo koud was, *steeds hoog*. Den 1^{en} October was het zachter weer; 's middags tegen vier uur begon het te regenen. Om 10 uur 's morgens zag ik één gierzwaluw en 's middags om kwart voor vijven, tijdens een regenbui, een enkele boven de Leidsche straat bij de Keizersgracht en dat terwijl er 's morgens een echte najaars-trek in het Vondelpark was! Den volgenden dag nam ik geen gierzwaluwen waar; de wind was Z.W. en 's middags begon het te regenen. Den 3^{en} Oct. was het mooi weer; ik zag één exemplaar in den middag. Den 4^{en} Oct. nam ik geen enkel exemplaar waar, doch den 5^{en}, 's middags tegen half zes vlogen er twee boven het Park. Dit was mijne laatste waarneming: een ongekend late datum, want het gold hier niet overvliegers, doch vogels die zich dag in dag uit op dezelfde plaats vertoonden. Aan het einde van dit artikel kom ik hierop terug.

De Heer Tj. DE VRIES te Amsterdam deelt mij het volgende mede:

Zondag 4 Mei, wind zwak uit het Z.W. 10 uur 's morgens (zonnenschijn) 1 stuk boven den Adm. de Ruyterweg; 6 uur 's middags (bewolkte lucht) idem idem.

5 Mei, zwakke Z.O. wind, zonnenschijn, te ± 6 uur 's middags (voordien had ik ze niet gezien) vliegen er een 10 tal paren boven den Adm. de Ruyterweg. Een uur later waren ze allen verdwenen.

6 Mei; de groote massa arriveert. Logeergasten van Nieuwe Kerk, Kon. Paleis en Postkantoor zijn aanwezig.

Van den terugtocht teekende ik aan (waar geen nadere plaatsaanduiding is gegeven werden de vogels in den omtrek mijner woning — Adm. de Ruyterweg — waargenomen):

24 Aug. 7.—	's avonds	6	stuks.	
27 "	6.30	"	2	"
28 "	10.—	's morgens	3	" boven den Dam.
29 "	8.—	's avonds	6	"
30 "	8.—	"	± 20	"
31 "	8.—	"	± 15	"
2 Sept. 8.—	"	"	5	"
3 "	8.—	"	4	"
4 "	8.—	"	1	"
5 "	8.—	"	2	"

De volgende dagen zag ik geen enkel exemplaar tot 12 Sept. 7.15 's avonds 2 stuks over mijn huis cirkelden. Van 13 tot 22 Sept. werd geen vogel waargenomen. Op 23 Sept. vloog 's morgens 10.30 één voorwerp om het Kon. Paleis. 25 Sept. 's morgens 11 uur twee stuks boven het Rijksmuseum. Op 26 Sept. werd geen voorwerp waargenomen, daarentegen vlogen op 27 Sept. te 6.30 's avonds ± 15 *apus* (met *urbica* en *rustica*) om mijne woning. Daarna zag ik de soort niet voor 4 Oct., toen 's morgens om 8 uur twee voorwerpen overvlogen. Den volgenden dag (5 Oct.) cirkelden 10 stuks, 's morgens geruimen tijd in de omgeving van mijn huis (de laatsten van dit jaar).

Zooals men ziet stemmen de datums van dezen waarnemer overeen met de mijne.

Dr. L. P. DE BUSSY te Amsterdam schrijft mij dat op 1 Mei, 's morgens kwart voor tien, een gierzwaluw in oost-westelijke richting voorbij zijn raam vloog.

Mevrouw W. E. VAN LENNEP te Utrecht deelt mij mede dat den 5^{en} Mei omstreeks zes uur de torenzwaluwen te Utrecht zijn aangekomen.

De Heer W. VAN HARENARPEL te Bilthoven bericht mij dat hij de eerste gierzwaluw op 6 Mei boven de Oudegracht te Utrecht zag, en de laatste op 24 Augustus bij het Amstelhotel te Amsterdam.

De Heer J. DRIJVER te Santpoort meldt mij het volgende:

Op 5 Mei ('s avonds 7½ uur) boven den IJpolder bij Spaarndam één gierzwaluw in N. richting. Den 6^{en} Mei, 's avonds 6 uur, 10

bij Santpoort in N. richting weer. Hoogte der vlucht op beide dagen $\pm$ 15 Meter.

De najaarstrek van 1919 der gierzwaluwen vertoonde, m. i., aanmerkelijke verschillen met den normalen trek dezer vogels. Ik kreeg den indruk, dat het wegtrekken reeds vroeg begon; den 19^{en} Juli, tegen den avond, nam ik veel gierzwaluwen waar boven de duinen van Terschelling en ik hield deze vogels toen reeds voor doortrekkers.

Tusschen 2 en 16 Aug. zag ik op Texel slechts één gierzwaluw, n.l. op 8 Aug. Deze vogel trok om 6 uur nam. in Z.W. richting over de duinen.

Van 18—26 Aug. en weer op 29 Aug. waren er veel gierzwaluwen boven Amsterdam; den 30sten zag ik een vlucht van 30 à 40 stuks boven den Houtrakpolder, tegen den sterken wind in Z.W. richting gaande (tusschen 4 en 5 uur nam.).

Van 1—8 Sept. nog steeds gierzwaluwen waargenomen.

Ik weet niet of 8 Sept. de laatste datum geweest is, doch ik vind geen latere aantekeningen.

Mej. C. VOGEL te Amsterdam schrijft mij dat zij de eerste gierzwaluwen aldaar gezien heeft op den 5^{en} Mei. In 't Oosterpark en aan de Plantage Muidergracht bij het Laboratorium waren zij den geheelen zomer talrijk. De berichtgeefster zag ze geregeld tot en met 13 September, daarna waren zij verdwenen totdat zij op 28 September nogmaals drie exemplaren zag vliegen.

De Heer L. J. VAN RHIJN te Wageningen zendt de volgende opgave:

Vraag 1. De gierzwaluw kwam hier 6 Mei aan (4 stuks), iets later waren er 8 paren, dus 16 stuks. Het vertrek was op 31 Juli.

Vraag 2. Er bleven meerdere gierzwaluwen achter, hiervan vertrokken de meeste 12 Augustus. Op 14 Augustus zag ik nog een gierzwaluw, daarna niet meer.

Vraag 3. Het weer was 12 Aug. nog goed, maar er dreigde verandering; den volgenden dag was het koud, sterk bewolkt. Op 31 Juli was het helder weer, er dreigde verandering; 1, 2 en 3 Aug. regenachtig. Op 6 Mei was het koel, Oostenwind en betrokken.

Vraag 4. Het aantal gierzwaluwen was in 1919 gewoon.

De Heer A. OOMEN te Nijmegen schrijft mij:

Door een mijner vrienden is de *eerste* gierzwaluw hier gezien den *2^{en} Mei*. Den *3^{en} Mei* nam ik er zelf *enkele* waar. Van dien datum af *vermeerderden* ze geregeld tot *zes Mei*. Toen waren er zooveel in de lucht dat ik aan *doortrekkers* dacht. In 't aantal paren broed-

vogels durf ik niet van verschil te gewagen. Weersomstandigheden tijdens de aankomst: wind uit N. richtingen, de eerste dagen meer naar 't W., de laatste meer Oostelijk. Regenbuien, sterke wind en zonnenschijn elkaar afwisselend.

Verder moet ik u nog 't tweede deel (data van aankomst schreef ik reeds) van mijn *apus*-waarnemingen meedelen.

Uit mijn dagboek schrijf ik over:

3 Juli. „Opvallend hoe nu 's avonds grote troepen gierzwaluwen elkaar gillend achterna zitten in de lucht. Je zou zeggen dat de volwassen jongen er bij zijn.”

28 Juli (voor 'k naar Texel ga, in de mening dat als gewoonlijk ze dezer dagen verdwijnen zullen). 's Avonds krijten de g. nog van je welste.”

5 Aug. „In Utrecht g. gezien en zelfs in Nijmegen krijschen ze nog in grote troepen boven de stad.”

6 Aug. „Nog zijn er net zo veel g. als anders.”

9 Aug. „De g. zijn vandaag nog net zo goed in Nijmegen als in Baerle Nassau.”

10 Aug. (B.-N.) „De gierzwaluwen minderen merkbaar.”

11 Aug. (ibidem) 's Middags nog een enkele g. gezien die boven een heiplasje ineens langs me flitst. Evenals de beide vorige dagen zonnig, warm weer.

15 Aug. (Nijm. terug) „In de blauwe lucht vliegen geen gierzw. meer rond.”

't Vertrek valt hier in Nijmegen, met het oog op wat een vriend me ervan vertelde na mijn afwezigheid, tusschen 10—13 Aug., wat vrij laat is voor ons.

Latere waarnemingen:

21 Aug. „Boven de stad wordt me nog een *apus* gemeld.”

23 Aug. „10.50 aan de Waalkade een *apus* gezien en omdat ik dagelijks passeer neem ik aan dat 't een doortrekker is.”

31 Aug. *meen* ik 's avonds 6.30 in een dakreet, waar elk jaar broedsels worden grootgebracht nog een *gierzw.* te zien binnen-vliegen. Hij kwam niet meer te voorschijn.

2 Sept. „Bij 't gemaal (Ooy) schiet plotseling een *apus* voor ons uit en verwijdert zich in één strakke lijn bijna zuiver Z. O. t. Z.”

5 Sept. Vanavond zie ik in Lobith, waar ik ze nestelend weet, twee voortdurend zwierend om hun broedplaats en in 't nabij gelegen Herwen vliegt er ook een in grote bogen boven de school waar er broeden. 9 Sept. neem ik er twee waar op dezelfde plaats in Herwen.

10 Sept. (ibid.) weer een (dezelfde?) boven Herwen. 12 Sept. boven Lobith vliegt aldaar een gierzwaluw op z'n eentje door de lucht. Omdat ik deze hele week bijna dagelijks zowel in Lobith als in Nijmegen was (waar er *geen* waren, dit uitdrukkelijk want in die tijd kampeerde ik aan de Waal daar) meen ik te mogen onderstellen dat dit achterblijvers waren.

26 Sept. *G.* zwerft boven Hunerpark. 30 Sept. Voor 't laatst een haastige *g.* gezien boven de Bemmelsche Strang.

Ik schrijf u een en ander uitvoerig omdat ik er dit jaar speciaal op lette; (toen ik 18 Sept. nog eens in Lobith kwam om naar *apus* te kijken nam ik er geen een meer waar).

De Heer A. PELLINKHOF te Delft schrijft mij:

De eerste gierzwaluwen zag ik dit jaar den 2^{en} Mei te Meppel. — Wegens verhuizing naar Delft heb ik het vertrek aldaar niet kunnen waarnemen.

Te Delft zag ik *apus* tot en met 13 Augustus, dus 13 Augustus is datum van vertrek.

Ik zag daar geen natrekkers. Wel eenige exemplaren op 14 Sept. te Noordwijk aan Zee (trekstation).

De Heer L. VAN 'T SANT te Alkmaar zendt mij de volgende mededeeling:

Vraag 1. Aankomst 6 Mei (troepje). Hoewel ik er op lette, waren ze de vorige dagen er nog niet (ik vond den datum n.l. laat).

Iets wat ik opmerkte, is, dat ze met regendagen plotseling verdwenen zijn. Als voorbeeld deze waarneming: Eind Juli en begin Aug. logeerde ik in Hattem, „31 Juli voor 't laatst te Hattem” noteerde ik begin Aug., tot ik ze 4 Aug. plotseling weer zag. Toen was het n.l. mooi weer na de regendagen 1, 2 en 3 Aug.

16 Aug. zag ik de laatste in Alkmaar en noteerde „enkelen”. Mijn allerlaatste zag ik echter 22 Aug. in Amsterdam, toen ik dien dag daar even was.

17 Aug. veranderde hier het warme weer in wisselvallig.

Vraag 2. Neen.

Vraag 4. Normaal.

De Heer G. ROOSEBOOM te 's-Gravenhage deelt mij het volgende mede:

Van een ook maar *eenigszins* geregelde waarneming betreffende gierzwaluwen door mij, kan tegenwoordig, door gebrek aan tijd en de gesloten bebouwing van de allernaaste omgeving van mijn woning alhier, geen sprake zijn. Bij mijn vestiging alhier (Mei 1918) trof ik het echter weder dat een paar gierzwaluwnesten in de kroon-

lijsten der huizen vlak tegenover mijn woning zijn. Het waarnemingspunt (mijn huis) is dicht bij de Koninginnegracht (Kanaal naar Scheveningen), niet ver van duinen en de Witte brug.

ad 1°. aankomst: 6 Mei 1919 nam. 7 uur (zomertijd); zij verdreven dadelijk de musschen uit de nestplaats, waar zij in 1918 (wellicht ook in vroegere jaren) broedden; *vertrek:* het laatst waargenomen dat de gierzwaluwen *in de nesten* gingen slapen 4 September, daarna *in de lucht* nog 5 gierzwaluwen gezien op 12 September.

Ik teeken nog aan, dat op 26 en op 27 September 2 *gierzw.* op het terrein tusschen het dorp Loosduinen en de duinen waren; zij vlogen voortdurend zeer laag over den grond. Het was zwaar bewolkt, koel weder; 26 wind Nk. en zwak, 27 Sept. meer wind (N.) en kouder. Ik zag beide vogels telkens zoolang ik daar verbleef; op elk dier dagen 1½ à 2 uur.

ad 2° en 4°. een „grootte menigte” heb ik niet waargenomen; gewoonlijk 6 à 8, in Juli als maximum 15 à 16.

De vraag omtrent de achterblijvers kan ik niet beantwoorden.

ad 3° 6 Mei: 's morgens zon; later bewolkt en ook even regen, 's av. laat helder. Wind Ok., temp. ongeveer 15° C.

12 September: zéér warme dag, zon, wind Z.Z.W., temp. 's middags 30° C. (temp. steeds waargenomen op N.N.W., in schaduw).

Ik vestig uwe aandacht op de door het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut uitgegeven „*Maandelijksche Overzichten*”, waarin u alle gegevens, dag voor dag, vindt. Ze verschijnen als Bijvoegsel der Ned. Staatscourant, doch kunnen ook worden besteld bij Seyffard's boekhandel (Damrak 99, Amsterdam) en kosten slechts *f 0.60 per jaar* (wellicht is *thans* de prijs iets verhoogd). Door deze luttele uitgaaf krijgt men een doorlopende verzameling goede gegevens omtrent den weerstoestand (te De Bilt).

De Heer G. BOSCH te Leeuwarden meldt mij dat hij de eerste exemplaren daar ter stede waarnam op 6 Mei. Den 21^{en} Augustus zag ZEd. één exemplaar, den 22^{en} (laatste waarneming) vijf. Het aantal was groot, doch niet grooter dan anders. Een betrouwbaar waarnemer deelde den Heer BOSCH mede dat hij 11 September boven de haven te Enkhuizen en boven den IJpolder ten W. van Amsterdam (Hembrug) nog verscheidene gierzwaluwen heeft gezien. Het was helder, buitengewoon warm (ruim 80° F. in de schaduw) en Z.W. wind.

De Heer H. J. VERMEULEN te Amsterdam meldt mij de waarneming van een voorwerp op 28 April in de Obrechtstraat (misschien

de eenzame voorlooper die ook door den Heer de Bussy en mij werd waargenomen!)

De Heer Ed. BLAAUW te Nijmegen zendt mij de volgende uitvoerige aantekeningen uit zijn dagboek.

Ik dien u nog te verduidelijken, dat de voorwerpen onder mijn huis hebben gebroed, in de onmiddellijke nabijheid van mijn atelier, $\pm$ 5 M. Ik vermeen de conclusie te kunnen trekken dat men aan deze dieren veel van de weersgesteldheid kan bepalen — het is dus een kwestie van voedselvoorraad in de luchtlagen — dicht-bij of ver-af.

Aankomst Nijmegen 6-5-'19, 5 stuks nabij oude broedplaats, Z.W. wind, betrokken, vrij koud.

7-5-'19. Op broedplaats, eigen woning. Getal boven Nijmegen niet verminderd. Blijven paarsgewijze, doch nog geen jachttochten gezamenlijk.

15-5-'19. Gezamenlijke jachttochten, 9 uur des avonds allen verdwenen, naar eigen verblijfplaatsen.

1—3-6-'19. Gierzwaluw jongen; ongeveer om 't half uur eten brengen door een der ouden, de andere blijft op de jongen, vermoed dit het wijffe is.

16-6-'19. Des morgens vroeg speeltochten, tot $\pm$ 8.30.

17-6-'19. Voormiddags zijn de jongen uitgevlogen, terug des avonds in het nest. Zeer warm weer.

23-6-'19. Opmerkelijk, slechts één enkel voorwerp te zien, buitengewoon hoog in de lucht.

24 idem. 25 idem. 26 idem. 27 idem. 28 idem. Thans 2 voorwerpen. Kan niet constateeren of ze in de broedplaats terug zijn gekomen. Dit heeft geduurd tot 3 Juli 1919; toen zag ik meerdere voorwerpen en 9.30 nam. kwam één oude, die ik zag, in de nestplaats terug.

4-7-'19. Meerdere voorwerpen ondernemen jacht- of speeltochten. Dato 23-6-'19 zag ik des morgens $\pm$ 7.30 een viertal vrij hoog zeer snel Z.W. trekken.

8-7-'19. Weder vertrokken, zeer enkele nog aanwezig; tegen den avond slechts zeer weinige.

11-7-'19. Overdag alles vertrokken, tegen den avond slechts een paar.

12-7-'19. Des morgens allen present, jachttochten bij een veertiental; tot 12 uur nog allen in de omtrek.

13-7-'19. Geen enkele meer des morgens $\pm$ 9 uur present; regenachtig; des namiddags één enkele betrekkelijk hoog in de lucht.

14-7-'19. Regenachtig, zoo goed als geen enkele aanwezig.

- 15-7-'19. Regenachtig, zoo goed als geen enkele aanwezig.
- 16-7-'19. Betrokken doch droog. Barometerstand: beter weer. Zij zijn allen present en maken jachttoeren in getallen van 5 à 6. Thans is duidelijk waarneembaar hoe de ouden de jongen in de vlucht voeren, het jong klemt zich aan de oude.
- 17-7-'19. Verzamelen zich des avonds vrij hoog in koppels al jagende en voerende, ten getale van 15 à 18 stuks.
- 18-7-'19. 5—± 10 voorm. bezoeken zij hun oude woning, steeds 1 voorwerp; mij lijkt dit het oude ♂. Zeer helder des morgens. West.
- 19-7-'19. 5—± 9.30. Bij oude woning, 2 stuks. Van de jongen niets te bespeuren, deze komen tegen den avond weder boven de stad, overdag geen enkele.
- 20-7-'19. Alleen tegen den avond enkele gezien. Veel wind.
- 21-7-'19. Geen enkele gezien. Veel wind, Z.W., nu en dan regen.
- 5-8-'19. Des avonds eenige hoog zwervende.
- 6-8-'19. Des morgens geen enkele te zien, alleen de twee ouden die voeren.
- 8-8-'19. Des morgens een paar aanwezig. Vermoed de jongen spoedig 't nest verlaten. De ouden zijn onrustig.
- 9-8-'19. Overdag geen enkele; alleen de ouden.
- 10-8-'19. Geen enkele. De jongen, 3 stuks, hebben in de morgen-uren het nest verlaten, maar waarschijnlijk reeds eerder. Ze zijn bijna niet van de ouden te onderscheiden. Ik vermoed de lange voeding voor een achterlijken nakomer is geschied.
- 11-8-'19. Geen enkele aanwezig.
- 12/13-8-'19. Geen enkele aanwezig.
- 14-8-'19. Geen enkele aanwezig.
- 17-8-'19. Eén voorwerp zéér hoog trekkende Z.N.W.
- 19-8-'19. Eén voorwerp zéér hoog trekkende N.O.—Z.W.
- 20 } 8-'19. Geen enkele te zien. Droog weer. 21 des avonds eenige
21 } regen. Z.W.
- 22-8-'19. Geen enkele te zien. Droog, veel wind. Z.W.
- 25-8-'19. 2 voorwerpen tegen den avond hoog cirkelend. Z.W.
- 26-8-'19. Idem des morgens 9 uur.
- 28-8-'19. Geen enkele. Z.W.
- 30-8-'19. Geen enkele. Z.

De Heer G. A. BROUWER te 's-Gravenhage zendt mij de navolgende uitvoerige waarnemingen:

Aankomst: (Noordwijk-aan-Zee). 6 Mei, 's morgens 4 exemplaren boven den Zeeweg.

Aantal: ?, gewoon.

Vertrek: (den Haag, kamp Waalsdorp). In de laatste dagen van Juli en de eerste Augustushelft een duidelijke doortrek; omstreeks half Augustus schijnt het aantal der plaatselijke broedvogels mij gedeceerd verminderd.

Van $\pm$ 20 Augustus tot 12 September ¹⁾ gemiddeld een klein aantal 's avonds boven de stad; dit kunnen gedeeltelijk de plaatselijke broedvogels, gedeeltelijk ook trekkers van elders zijn geweest; in dezen tijd ziet men de meeste gierzwaluwen in den namiddag, als ze op insecten jagen, terwijl gierzwaluwen, die ik in de morgenuren zag, in vele gevallen bepaald „trekkende” waren. De laatste doortrekkers zag ik 5 October te Noordwijk-aan-Zee, t. w. $\pm$ 7.30 v.m. één voorwerp, dat achteraan een troep vinken meevloog; $\pm$ 12 v.m. één voorwerp onder enkele op groote hoogte rondkringende zwaluwen en in het begin van den middag een derde exemplaar boven den Duinweg.

De volgende waarnemingen zijn wellicht nog de moeite waard in verband met bovenstaande.

31 Juli (kamp Waalsdorp). „'s Morgens om $\pm$ 7 uur vliegen er telkens gierzwaluwen kras over de barakken.” („14-tal achter het waschlokaal boven de sprank”) even later: „gierzwaluwen telkens boven de plas en dan 'n 20—(30) tal rond de waschbakken — overal gierzwaluwen en door hun beweeglijkheid onmogelijk te tellen.”

„Om 8 uur v.m. scheren er 'n telkens aangroeiend aantal, eerst 'n 40, dan tel ik tot 50 of 60, die cirkelen en dan in verspreide kolonne Z.W. afdrijven.

„Onder de hand telkens nog losse voorwerpen laag over de barakken in alle mogelijke richtingen.”

„Wanneer de stroom haar hoogtepunt bereikt zitten er ook andere zwaluwsoorten tusschen.”

Naar schatting passeerden hier 150 à 200 gierzwaluwen.

23 Augustus: passeer 's morgens tweemaal in den troep over de Koningskade; de eerste maal ($\pm$ 8 v.m.) zie ik één gierzwaluw, de tweede maal ($\pm$ 11.30 v.m.) twee stuks (op verschillende gaten) onder de dakgoot inschieten. — [Onder deze dakgoot broeden ieder jaar meerdere paren; het uur in aanmerking

1) Tot dezen datum zocht ik bijna iederen avond tusschen 7 en 7.30 n.m. den hemel boven de stad met kijker vanuit dakraam af.

genomen, moeten dit de plaatselijke broedvogels zijn, die wellicht nog jongen verzorgden (?].

12 September jagen in den namiddag „zeker 30 gierzwaluwen” boven den polder tusschen Noordwijk-Binnen en Voorhout.

Later voegde ZEd. hier nog de volgende waarnemingen aan toe, aangevuld door den Heer JAN VERWEY. Het is wel onnoodig hier te vermelden dat deze waarnemingen bijna uitsluitend op Noordwijk aan Zee betrekking hebben.

Vertrek:

4 Augustus: Gierzwaluwen ondanks het vrij slechte weer der laatste dagen steeds gezien.

's Morgens een aantal jagend boven Noordwijk aan Zee en rond kerk Noordwijk-Binnen ¹⁾.

(5. 6. 7. 8 . . .) 10 Augustus: „Gierzwaluwen nog present en ik geloof niet in aantal verminderd.”

11/12 Augustus: Gierzwaluwen te Noordwijk in aantal verminderd ²⁾.

Na 12 Augustus worden tot en met 5 October bijna dagelijks enkele, af en toe meerdere, gierzwaluwen waargenomen: nu eens jagend, dan weer pal zuidwest vliegend. Hieronder zijn (vermoedelijk tot 15 Augustus hoogstens) zeer waarschijnlijk steeds enkele plaatselijke broedvogels aanwezig geweest.

Na 5 October werd alleen op 12 October 's middags nog één voorwerp boven den Duinweg gezien (waarneming J. VROEGOP).

In de opgaven van Dr. EKAMA kan men verdere data vinden ³⁾.

Het merkwaardige in het verblijf van dezen trekvogel hier te lande in den zomer van 1919 ligt niet zoozeer in het verschijnen van een enkelen voorlooper, als wel in het ongewoon lang nablijven van een broedkolonie op één bepaalde plaats. Terwijl toch overal elders waar men waarnemingen deed, de vogel reeds vertrokken

1) „Dit zijn stellig geen vreemdelingen, doch eigen vogels. Wel geloof ik dat er reeds eenige tijd noordelijker vogels doortrekken (de eerste m. i. 20 Juli '19) en dus ligt voor de hand aan te nemen dat onder de hier aanwezige gierzwaluwen, die boven het dorp jagen, enz. ook vreemdelingen zijn. Doch onze eigen vogels vormen in die spelen „der eiserne Bestand” en als er van hen vertrokken zijn, zullen het er niet veel wezen.”

2) 20 Juli. 3 voorwerpen Z.W. (duin ± 8 K.M. ten N. van het dorp). „Ik houd ze voor *trekkers*”. (Uit het dagboek van den Heer JAN VERWEY).

3) 12 Augustus: „Gisteren leek het me ook al dat de *gierzwaluwen* verminderd waren in aantal, doch nu ben ik er wel zeker van”.

3) Zie ook *Ardea*, IX, bl. 52.

was, zij het ook laat, bleven ettelijke exemplaren tot einde September te Amsterdam achter, enkele zelfs tot in October; men vergelijkte de waarnemingen van den Heer DE VRIES met de mijne, gedaan in twee uiteengelegen gedeelten van het uitgestrekte Amsterdamsche gebied. De verklaring zal wel, met Dr. STADLER¹⁾, hierin te zoeken zijn, dat de gierzwaluw naar onze streken komt uitsluitend om te broeden en vertrekt zoodra haar jongen groot zijn, maar ook niet eerder. Van nablijven tot den grooten trektijd is bij haar geen sprake. Vandaar dat zij laat naar haar noordelijkste broedplaatsen trekken en die ook eerst laat weder verlaten; dit zijn de vogels die bij ons in gewone jaren doortrekkend worden waargenomen in September en October. De gierzwaluw heeft gemiddeld voor haar vestiging, paring, broeding en de grootbrenging der jongen negentig dagen noodig. Valt in den broedtijd een koude, natte periode, waarin de jongen zouden omkomen, dan geeft zij eieren of jongen aan het noodlot over, trekt tijdelijk naar warmer en droger streken, keert bij verandering van weder terug en begint haar broedstaat opnieuw, om eerst te vertrekken wanneer haar broedsel groot gebracht is.

Een voor mij nog steeds duister punt is de veelvuldige, algeheele afwezigheid van de gierzwaluw in den middag en haar aanwezigheid in den avond, ook op dagen met gunstige weersgesteldheid. Er blijft nog veel na te speuren in het leven van dezen wonderlijken vogel, al hebben de waarnemingen van STADLER, BACMEISTER en anderen ook veel licht gebracht. Ik eindig met een hartelijke dankbetuiging aan allen die mij mededeelingen hebben gezonden en met een beroep op alle Nederlandsche waarnemers!

Amsterdam, 1920.

---

1) Zie *Verhandl. Ornith. Gesellschaft in Bayern*, XIII, 74—86.